

Jan Terlouw en Susanne Duijvestein over natuur, duurzaamheid, verbinding en afscheid.

Kunt u zich nog verwonderen, ondanks of dankzij uw leeftijd?

JT: Ik doe niets anders, kijk alleen al hoe de natuur zich verweert tegen de mens. De mens is bezig de natuur te verwoesten maar de natuur zal winnen! Ook hier, in de boskapel, zie je dat de natuur zich niet laat leiden door een paar bankjes. Er groeien onder onze voeten alweer nieuwe larix en eik. De natuur zal op den duur altijd winnen. Kijk ook eens naar dat torretje met zijn kleine pootjes, die kunnen bewegen, hij kan prachtig lopen, dat kunnen we nooit zo namaken.

SD: Ik verwonder me de laatste tijd juist meer over negatieve dingen. We gedragen ons alsof alles om ons zelf draait, niet om het samen met elkaar, dat we niet 1 zijn met de planeet. Ik realiseer me steeds meer dat het om de liefde gaat. Wanneer wordt liefde omsloten. Hoe wonderlijk is de liefde en hoe kunnen we die aanwakkeren? In de natuur vinden we rust en ruimte net als in de dood. Ik vind de dood het mooist. Het spiegelt me hoe ik het leven wil leiden en om van het leven te houden. Ik werk als begrafenisondernemer en docent en noem mezelf soms doods-activist. Ik kom graag op natuurbegraafplaatsen, we gaan weer op in de natuur.

“Alles wat oneindig is staat stil”

JT: De dood het mooist? Nog mooier dan de liefde waar u het over had? Hoe bedoel je dat?

SD: De dood is liefde, de bron, een vorm van naar huis gaan.

JT: Maar de mens wil niet dood. We willen leven, we creëren godsdiensten omdat we niet dood willen. Het is de allerkrachtigste impuls die we hebben.

Uit de godsdienst halen we het argument en de geruststelling dat we voor altijd voortleven. De mens is het enige organisme die weet dat hij dood gaat. En dat willen we niet, we hebben een enorme levensdrift. Ik zie de dood als iets onvermijdelijks. “Alles wat oneindig is staat stil”. Leven zonder de dood bestaat niet. De dood maakt ruimte voor nieuw leven. Er verdwijnen 100 tot 1000 maal meer soorten dan in andere tijdsperiodes. Natuur creëert ook organismen, die het slechtste passen zullen als eerste vergaan.

SD: wat gebeurt er als er bij u een dier dood gaat?

JT: Als het een koe is of een schaap wordt het kadaver opgehaald en verbrand. Dat is ook oké. Maar een lammetje begraaf ik zelf. Elk dier telt mee. Maar de dood is niet mooi! Ik houd meer van het leven!

SD: Ontbinding is letterlijk de transformatie van dood naar nieuw leven. Dood is altijd de bron. Het proces van transformatie is een mooie uitnodiging van de natuur om weer voort te gaan.

JT: natuurbegraafplaatsen vind ik dan wel heel mooi. Hoewel ik geen begraafplaats bezoeker ben. Ik heb er vrede mee, ze zijn er niet meer. Maar de tijd doet hierin ook wonderen.

Kan er een moment zijn dat het leven niet meer mooi is?

JT: natuurlijk, als je oud bent, je bent gezond maar je vindt het jammer dat je elke morgen weer wakker bent. Heeft de overheid dan het recht om dit te verhinderen? Natuurlijk moet de overheid wel waakzaam zijn dat er geen misbruik van gemaakt wordt. Maar je moet mogen zeggen dat het klaar is. En dat bepaal je zelf. Ik ben heel oud maar mijn leven is nog helemaal niet klaar, ik heb nog veel liefde om me heen.

SD: Ik zie in mijn werk dat veel mensen, voor wie het einde nadert, op liefdes niveau nog wel willen doorgaan. Ze willen niet dat, bij hun geliefden, de liefde overgaat in angst en depressie. Maar toch zie ik dat, als iemand het leven heeft losgelaten, die liefde niet overgaat in depressie. Wel de depressie die bij rouw hoort want bij rouw hoort boosheid en verdriet. Je ellendig voelen, er geen zin meer in hebben. Maar wat ik zie gebeuren is dat vanuit die rouw ook iets nieuws ontstaat. Een meer diepgewortelde liefde.

Laat het verdriet toe!

JT: Ik heb de laatste jaren heel veel nare sterfgevallen gezien in mijn omgeving met veel verdriet. En wat ik heb gemerkt wat het beste werkt: Laat het verdriet toe!

Mijn dochter heeft haar man verloren en zij zegt ook dat het haar soms overvalt, het grote gemis en grote verdriet. Maar als dat gebeurt, dan laat ik het toe.

Ik huil maar als ik zin heb maar ik verzwelg er niet in en wil niet depressief worden. Sta jezelf toe om verdriet te hebben maar stap er ook weer uit. Dat werkt het beste.

SD: Is dat niet iets wat we afgeleerd zijn in onze Westerse cultuur?

JT: Ik weet het niet, ik weet niet of je dat kan leren, je moet het meemaken.

SD: Ik merk dat in het Westen er een nieuwe religie is ontstaan, die van de consumptie. We verdoven ons gevoel door te kopen. We leven in een soort brochure.

JT: Ik denk dus dat je dat niet moet doen maar dat je moet willen lijden. Durf het toe te laten en realiseer je dat je verdrietig bent en dat je dat mag zijn. Ik denk dat dat heel goed werkt, niet wegstoppen.

Hoe kan je mensen helpen die eigenlijk niet geholpen willen worden en in het verdriet blijven. Door aandacht te geven, er zijn voor mekaar.

SD: Buurt maken heeft hier ook mee te maken. Vanuit vroeger werd de vraag gesteld “wilt u mijn buur zijn?”. Deze vraag werd dan aan 6 personen gesteld. Deze 6 personen zouden in de toekomst dan de dragers zijn. Hoe mooi is dat principe!

In de natuur zijn zoveel voorbeelden van afscheid nemen. Neem nou die oude boom. Op den duur komen daar weer paddestoelen op dus dan komt er weer nieuw leven. Zo troost de natuur en is een voorbeeld.

JT: Mijn broer verloor zijn zoon en was zo ontzettend verdrietig. Hij zag het leven niet meer zitten en raakte steeds verder ervan af. Toen werd hij zelf ziek en lag op het randje van de dood. Daarna ging het weer, hij vond het toch fijn om weer te leven en dat hielp. Daardoor waardeerde hij het leven weer en kreeg meer zin in het leven. Toen kon hij het leven weer beter aan.

Hoop zet je aan om iets te doen!

SD: Waar komt bij u de hoop vandaan? Waar haalt u het vandaan?

JT: Wanhoop is totaal destructief, je doet dan ook niks meer. Want wanhoop zegt dat het onoplosbaar is. Maar door optimisme en hoop doe je iets, je kan verder gaan. Dat zit ook wel in je aard natuurlijk. In mijn wiskundige en natuurkundige werk kom ik veel sombere conclusies tegen. Maar mijn optimistische aard wil daar niet aan. Die zegt "nee daar heb ik niks aan aan dat pessimisme". Hoop zet je aan om iets te doen.

Ik weet niet of het een keuze is maar je moet er wat aan doen. Alleen maar wanhoop is totaal destructief.

SD: Welke ontwikkelingen geven u hoop als u kijkt naar de mensheid en de natuur?

JT: De natuur verdedigt zich. Als ik kijk naar de prachtige documentaire van David Attenborough, die iedereen moet zien, dan geeft dat mij ook hoop.

Hij verteld daarin dat er roofdieren en prooidieren zijn. En dat kan want op ieder roofdier zijn er wel 100.000 prooidieren. En dan komt de mens en die gaat vlees eten. En dan zijn er ineens miljarden roofdieren. Vervolgens gaat de mens gaat prooidieren kweken. Op dit moment zijn er 70 miljard gedomesticeerde dieren. Veel meer dan natuurlijke wilde dieren. Dat gaat de natuur niet pikken. En dat zie je dat de temperatuur stijgt, zeewater stijgt, de aarde verschaalt in zijn biodiversiteit. Er vliegen nauwelijks nog zwaluwen rondom mijn huis. Er zijn vooral buizerds en dassenburchten, de roofdieren.

Maar de hoop vertelt ons dat er wel oplossingen zijn.

Als je kijkt naar een tropisch regenwoud. Daar zijn iedere seconde miljarden processen. Iedere molecuul zit dan weer in een dier, dan weer in de grond, dan weer in de lucht. Het is 1 grote seculaire economie. Het beekje dat er uit stroomt, bevat nauwelijks voedingsstoffen of afvalstoffen. Dat regelt de natuur helemaal zelf. Op 1 ding na. Het enige wat toegevoegd moet worden is energie, de zon. Alles wat leeft heeft energie nodig. En nou gaan wij de energie die miljoenen jaren opgeslagen is, in tientallen, honderden jaren verbranden. Miljoen keer zo snel als dat het ontstaan is. Dat kan niet. We moeten, net als de oerwouden, gaan leven van de dagelijkse zon. En dat kan. Er is meer dan genoeg. De energie die in de zon zit, is dezelfde hoeveelheid energie als 10 miljoen olievaten, per aardbewoner (dus keer 7 miljard) per seconde. Dat straalt die zon uit. Dat is in ieder uur net zoveel als de mens in een jaar gebruikt

Er is duurzame energie in overvloed, kunnen we dat dan niet omzetten in bruikbare energie?

Lieve mensen, we kunnen zoveel. We kunnen gaatjes maken op Mars, we kunnen operaties doen via bloedvaten, we kunnen ogen repareren via laserstralen.

Zouden we dan niet kunnen? Natuurlijk kunnen we dat!

Simpel, waarom doen we het dan niet? Is het dan dat de zon op andere plekken meer schijnt dan elders? Dat is ook geen probleem, dat hebben we met olie ook opgelost.

We hebben een complete infrastructuur aangelegd hiervoor. Dus die ongelijke verdeling is ook het probleem niet. De reden is dat we het gewoon niet doen! Waarom dan niet? Als je toch weet wat het voor je kinderen, je kleinkinderen betekent?

Ik heb 16 achterkleinkinderen. Dan ga ik naar die kleinkinderen toe die net een baby hebben. Dat heb ik dan na een uurtje wel gezien maar dan kijk ik vooral naar die ouders. Dan zie ik dat die ouders dol en dolgelukkig zijn en alles voor die kleine willen doen. Die kleine die nog niets gepresteerd heeft behalve 9 maanden last bezorgd. Ze doen alles voor die kinderen. Heb je het er dan niet voor over om niet meer voor 20 euro naar Barcelona te vliegen? Of om anders te leven? Tuurlijk hebben ze dat ervoor over.

Maar waarom doen zoveel mensen dat dan niet?

Ik kan me alleen maar voorstellen dat ze het niet weten, niet beseffen wat er aan de hand is. En dus zeg ik: "Laat iedereen het weten hoe het zit en dat het opgelost kan worden"! Daarom zit ik hier op mijn 90ste te vertellen dat het kan. Laten we niet somber zitten te niksen dat het niet opgelost kan worden. Los het op, kunnen we samen doen en dan komt het doen goed, dan kunnen we het oplossen voor onze kinderen.

Een offer?

SD: U spreekt het niet uit maar ik hoor het wel in uw verhaal door, we moeten een offer brengen. Dat wij, ook of juist als Westerse mensen, veel moeten offeren van ons luxe leven.

JT: Och dat valt wel mee, dat is helemaal niet zo erg. We moeten alleen stoppen met vlees eten. Ik heb gisteren nog een heerlijke kaasburger gegeten.

SD: Maar dat is voor heel veel mensen wel een offer, het niet eten van vlees.

JT: Heel onnatuurlijk hoor, vlees eten. In de natuur eten maar heel weinig dieren vlees. Misschien een klein hapje. Maar in een menu van plantaardig voedsel zit meer dan voldoende.

SD: Maar hoe kunnen we mensen dan bereid krijgen om deze stap te nemen?

JT: Door te vertellen dat het nodig is en door te vertellen dat het kan, dat je dan nog heerlijk kan eten, ook zonder vlees. En hoe ontzettend belangrijk dit is voor onze kinderen. Het valt best mee met die offers hoor, er kunnen heel veel dingen nog best anders.

SD: Maar denken mensen niet dat ze van alles nodig hebben, die vakantie, dat stukje vlees, nieuwe kleren.

JT: Ach, maak een wandeling in dit prachtige bos. Moet je daarvoor naar Barcelona? Helemaal niet nodig.

Het is een kwestie van gewenning, minder vlees eten. Er zijn zoveel alternatieven, je moet gewoon dingen doen. En het is nog lekker ook.

Was u op uw 40ste ook al zo bewust van alles? Wat gebeurt er of wat is er gebeurd dat u zo vol vuur dit kan vertellen?

JT: Ik was al wel heel jong met de natuur bezig was. Toen ging ik natuurkunde studeren en leerde veel over de natuur. Ik kwam in de politiek, per ongeluk eigenlijk, en kwam in aanraking met natuurorganisaties zoals de waddenzee en natuurbeschermers. Ik ben er dus altijd heel dichtbij geweest. Ik zat dicht bij de kennis.

En ik had ouders die dol op de natuur waren.

Je kind meenemen in de natuur, dat is zo belangrijk.

Je hebt ouders die nemen het kind mee en zeggen: "kijk eens wat een mooie boom"!

Je hebt ouders die nemen het kind mee en zeggen: "Kijk eens wat een mooie boom, dat is een eik".

En je hebt ouders die nemen het kind mee en zeggen: "Kijk eens, dit is een eik, een zomereik. Je hebt ook nog een wintereik.

Hoe meer ouders de kinderen bij de natuur betrekken, hoe meer kinderen ook natuurliefhebbers worden.

Vokswijsheid is macht!

SD: In mijn 'vorige leven' werkte ik bij een bank waar ik in een bestuursorgaan zat. Bestuurders van wetenschapsinstellingen, lokale overheden en bedrijfsleven. Ik heb me altijd afgevraagd, in hoeverre zijn dit nou machtige of onmachtige organen? In hoeverre kunnen dit soort samenwerkingsverbanden die wel hun goede intenties hebben, invloed hebben?

JT: Ik ben ervan overtuigd dat volkswijsheid macht is. In Zweden werkt de wetenschap nauw samen met de overheid. Dat werkt geweldig. Je moet niet concurreren. Samenwerken is zoveel vruchtbaarder! Ik vrees dat de huidige economische sfeer, waarin ongelijkheid is en sommige mensen heel erg rijk worden, een obstakel is om het op te lossen. Ik ben ervan overtuigd dat het van de politiek moet komen, die samenwerking.

Houd op met de verheerlijking van de markt want dat is zo schadelijk! We hebben gezien in de 80er jaren, dat de wereldhandel steeds belangrijker werd en dat er steeds meer geld ging naar de factor rendement en steeds minder naar factor arbeid. Heel erg schadelijk. De markt kan het beter zeiden ze en al die mooie publieke voorzieningen zoals de PTT, de spoorwegen moesten naar de markt. Is het daardoor beter geworden? Niks ervan! Er is zoveel kennis weggevloeid vanuit de overheid, de overheid lijdt aan kennis armoede. Dat zie je aan tal van fouten die gemaakt worden.

SD: Betekent politiek niet juist burgerschap en democratie?

JT: Het is zo ontzettend verkeerd als de politiek iets doet voor de opiniepeilingen! Je moet het doen vanwege het landsbelang. En dan komen die opiniepeilingen later wel.

SD: Hoe kunnen burgers hier meer aan toe voegen?

JT: Burger Beraden werken heel goed! Hierdoor worden soms hele belangrijke beslissingen genomen die de politiek niet durft te nemen vanwege opiniepeilingen. Burgers die samenwerken met wetenschappelijke instellingen komen soms tot hele goede ideeën en adviezen en aanbevelingen. In gemeenten zie je het wel gebeuren, gemeentebesturen kunnen hele verstandige beslissingen nemen. Burgers zijn heel verstandig terwijl politici zich vaak laten leiden door opiniepeilingen en belangen.

Het is ook wel zo dat je als landelijke politici wel een speciale verantwoordelijkheid hebt want als je verliest, verlies je ook wethouders en bestuurders in de samenleving. Maar toch, sta achter de samenwerking en achter je mening, achter je ideologie, Filosofie!. Ga samen zitten, niks opiniepeilingen, dit moet gebeuren voor Nederland! Stel je jezelf de vraag: "Wat vind ik rechtvaardig". En dan ga je daar publiekelijk over in debat. En dan begrijpt het publiek dat ook. Je moet wel willen veranderen. Beginselen moet je ook willen veranderen. Vroeger dachten we ook anders over slavernij en nog niet zo lang geleden over de bioindustrie. En dat zou in allerlei beginselen moeten kunnen verschuiven. Maar wel binnen een patroon van waarden. Er moet meer energie in de ideologi gebracht worden. Discussieer erover! Laat je inspireren! Breng vreugde, inzicht!

Alles heeft energie nodig!

SD: Moeten we het energiegebruik ook niet aan gaan pakken?

JT: Nee hoor, helemaal niet nodig, er is energie genoeg! Er is zo ontzettend veel energie, waarom zouden we het niet gebruiken. Maar wel de verantwoorde energie, de goede soort. Niet opgraven en verbranden. Gebruik maar energie, het is fantastisch!

SD: Betekent het transformeren van de natuurlijke energie niet dat we daar ook allerlei grondstoffen voor nodig hebben die eigenlijk schadelijk of beperkt zijn?

JT: Maar dat kan toch best opgelost worden op een verantwoorde manier. De wetenschap kan zo ontzettend veel, die kan daar ook een oplossing voor vinden. Maar je moet er iets voor over hebben en niet meteen zeggen dat iets niet meer kan. Alles heeft energie nodig, ieder diertje, iedere bacterie heeft energie nodig. Ik vind energie iets heerlijks!

De uitspraak "De dood is het mooiste wat er is vind ik te ver gaan." De dood legt diepere gevoelens bloot". En dat is wat ik mooi vind aan de dood. Het zorgt ervoor dat je meer gaat nadenken over de diepere betekenis en wat belangrijk is. Ik vind de dood dus niet mooi maar het geeft wel een diepere bewustwording. Als je naar de wereld kijkt, die ook een beetje in barensood verkeert, dat we daarvoor ook zelf bewuste keuzes moeten maken. Want daar gaat het om, om onze eigen keuzes. Daarmee hoop je dan ook dat het de politiek bereikt. Hoe kunnen we op een mooie manier afscheid nemen en het leven verder verdragen.

Over het Afscheid

SD: De dood is een goede leraar voor ons en vergroot ook onze bandbreedte. Als we pijn ervaren moeten we daarmee kunnen zijn en er niet voor weglopen. Voor mij is de dood soms mooier dan het leven, voor mij is dood en leven één. We zijn een levend mens maar zelf ook deels dood doordat onze cellen ook tijdens ons leven afsterven. En een dood persoon leeft ook van binnen. Een dode boom bevat meer organismen en soorten dan een levende boom. Dus ik ben het onderscheid tussen leven en dood kwijt omdat het een beweging is die door elkaar gaat. Voor mij is het een energie waar we met ons allen in bewegen.

JT: Rondom een afscheid is het troostend als je iets maakt van een begrafenis. We denken bij ons in de familie alles door, repeteren thuis, verdelen de rollen en maken er iets moois van. We zoeken er muziek bij en dan helpt dat. Een mooie afscheidsdienst met muziek, persoonlijke verhalen, een kleinkind die iets doet. Het sterkt om door de moeilijke dagen heen te komen. Het proces erna is voor iedereen verschillend. Maar maak iets van die uitvaart, zit bij elkaar en bedenk hoe je eer gaat bewijzen aan de overledenen. Maak er iets artistieks van, omdat dit mooi is.

SD: Ik ervaar dat, als mensen het afscheid eigen maken en zelf vormgeven zonder het uit te besteden, dit troost. Draag zelf de kist, maak zelf een wade, een vriendinnengroep die danst om hun overleden vriendin. Maak er iets persoonlijks van, doorleef het met elkaar en ervaar dat daar ook kracht in zit. Ieders idee mag er zijn. Het vergroot onze draagkracht en laat voelen dat we het niet alleen hoeven doen en dat we ook niet alleen zijn. Dat vind ik zelf de grootste kracht die we rondom een afscheid kunnen bundelen. Bundel de verhalen en anekdotes van de persoon. Hun geest leeft in een ieder voort en wordt zo levend gehouden.

Wat is nu de meest milieuvriendelijke manier van begraven?

SD: De meest natuurlijke manier is dat we lichamen gewoon open en bloot zouden laten liggen. Helaas zijn onze lichamen wel vervuild door multi plastics, medicijnen en andere vervuilende stoffen dus of dit goed is voor de natuur, daar kan je over twisten. Maar als een hert dood gaat in het bos, draagt het met zijn dode lichaam bij aan het ecosysteem van het bos. Dankzij het dode hert, krijgen andere organismen weer voeding en energie. Een andere manier is composteren. Een lichaam ligt dan op een bed van houtsnippers, bladeren en micro organismen die zorgen voor de vertering. Een lichaam is in een jaar tijd dan volledig verteerd tot compost. Die aarde zouden we dan weer kunnen gaan gebruiken. Dat komt eigenlijk het meest in de buurt van de natuurlijke manier. In Nederland mag dit nog niet maar wellicht in de toekomst wel. In Amerika is het al toegestaan.

Deelgever in plaats van deelnemer.

Terugkomend op het verhaal van een offer schenken voor de toekomst van onze aarde en voor onze niet geboren kinderen. Er is een andere term die heel belangrijk en mooi is: Deelgever.

In het Nederlands hebben we alleen het woord deelnemer, alsof je het je toe kan eigenen. Als we het anders gaan zien, dat we iets bij mogen dragen aan het grote geheel, dan kan je het woord offer ook anders gaan zien. Wij mogen bijdragen aan de toekomst van onze aarde en van onze kinderen en diens kinderen.

SD: Waar dit me aan doet denken is een besluitvormings principe van de zevende generatie. Dit gaat erover dat bij belangrijke besluitvorming en onderwerpen men zich samen gaat inleven in "Wat wil de 7de generatie na ons wat we nu kiezen. Niet alleen dus voor onze generatie en die erna maar ook zoveel verder. Deze besluitvorming is zo krachtig! We dragen ook de pijn van 7 generaties voor ons, zo mogen we ook meedenken wat de consequenties zijn voor later. Vaak zie je bij een begrafenis dat kinderen zeggen: "Ik hoop dat ik mijn moeder of mijn vader trots heb gemaakt". Hoe mooi zou het zijn als we gaan denken: "Ik hoop dat ik mijn achter-achter-achterkleinkinderen trots heb gemaakt"! Dat dat ons mag drijven. Deelgever, heel mooi!

Hoe kunnen we als mensen de verbinding met de natuur weer versterken?

JT: ik denk dat onderwijs hierin heel belangrijk is. Vooral de jeugd is zo belangrijk. Het is zo ontzettend mooi en zo ontzettend gevarieerd, ik kan daar zeer van genieten. Ook in de steden kun je natuur koesteren. De variatie van natuur is vele malen diverser dan in een bos. Mijn tante woonde vroeger in de stad met een balkon en die had haar balkon vol staan met groen. Als haar zus op bezoek kwam en haast jaloers was, zei ze altijd tegen haar: "Gij zult niet begeren andermans veranda". Je kunt zoveel door groene daken en groene balkonnetjes en stadsparken! Ouders spelen hierin een enorm belangrijke rol. De natuur is en heeft de toekomst!

Met dank aan Jan Terlouw en Susanne Duijvestein
11 september 2022
Natuurbegraafplaats Schapenmeer Vorden

foto's: Natascha Meijerman

